

recenzje

Paweł Bożyk, *Globalization and the Transformation of Foreign Economic Policy*, Ashgate Publishing Limited, Aldershot 2006, s. 262

W warunkach współczesnego, postępującego procesu umiędzynarodowienia życia gospodarczego w świecie (odcinkowo wręcz jego globalizacji) rośnie niejako z założenia stopień zainteresowania teorią i praktyką szeroko rozumianych stosunków gospodarczych (*international economic relations*), które określa się też czasami mianem ekonomii międzynarodowej (*international economics*). W związku z tym ukazuje się coraz więcej książek-podręczników dotyczących tych zagadnień. Ma to również miejsce w Polsce, co należy chyba przyjąć z zadowoleniem.

W najważniejszych znanych książkach dotyczących międzynarodowych stosunków gospodarczych, które ukazały się dotychczas na świecie (w tym oczywiście w Polsce), dość wyraźnie można wyodrębnić dwie podstawowe części tej zdecydowanie już odrębnej dyscypliny nauk ekonomicznych, tj. teorię i praktykę rozwoju szeroko rozumianych międzynarodowych powiązań gospodarczych oraz teorię i praktykę kształtowania zagranicznej (w tym międzynarodowej) polityki ekonomicznej. Takie podejście wielu autorom już nie wystarcza w tym sensie, że akceptując podstawowe kanony teorii rozwoju wymiany międzynarodowej (ściślej teorii międzynarodowej wymiany towarów i usług oraz teorii międzynarodowych przepływów podstawowych wyników wytwórczych), starają się głębiej analizować teoretyczne aspekty oraz praktykę zagranicznej i międzynarodowej polityki ekonomicznej w warunkach współczesnej szybko się zmieniającej gospodarki światowej. Przykładem tego jest recenzowana książka profesora

Pawła Bożyka, który znakomicie wykorzystał istniejące nisze badań teoretycznych i praktycznych z zakresu międzynarodowych stosunków gospodarczych, publikując dodatkowo swoją książkę w języku angielskim i to na forum międzynarodowym, a ściślej nakładem znanego brytyjskiego wydawnictwa Ashgate Publishing Company. Jest to niewątpliwie sukces Autora, który po raz kolejny — tym razem w wymiarze międzynarodowym — zaznaczył swoje miejsce jako wyróżniający się specjalista z zakresu teorii i praktyki międzynarodowych stosunków gospodarczych.

Ogólne cele recenzowanej pracy przedstawia autor już w pierwszych zdaniach wstępu. Píše tam bowiem „zamiarem jest przedstawienie podstawowych zasad rozwoju zagranicznej, międzynarodowej i globalnej polityki ekonomicznej oraz rozważenie problemu w jakim stopniu chodzi w tych przypadkach o zasady i prawidłowości rozwoju międzynarodowych stosunków gospodarczych i w jakim stopniu o oddziaływanie innych czynników w tym tych, które są zależnie wyłącznie od określonego kraju, przedsiębiorstwa czy też osób prywatnych”. Moim zdaniem, podjętą próbę udzielenia odpowiedzi na te pytania trzeba uznać za udaną i to z wielu różnorodnych względów. Nie ulega przede wszystkim wątpliwości, że jest to praca pionierska, napisana w Polsce, gdzie zbieranie doświadczeń z zakresu globalizacji i transformacji szeroko rozumianej zagranicznej polityki ekonomicznej wydaje się być szczególnie cenne i użyteczne.

Celom recenzowanej książki jest podporządkowany jej układ, który zasługuje na uwagę zarówno z merytorycznego, jak i metodologicznego punktu widzenia. Formalnie rzecz biorąc — pomijając wstęp — merytoryczna część książki składa się z dziesięciu rozdziałów. Uważna lektura pracy prowadzi jednak do wniosku, iż chodzi o dwie umiejętnie połączo-

ne części. Otóż, w pierwszych sześciu rozdziałach profesor Paweł Bożyk przedstawia zarys związków między globalizacją i kształtowaniem się zagranicznej oraz międzynarodowej polityki ekonomicznej i formułuje ich cele, środki i narzędzia po to, by w kolejnych czterech dokonać tzw. egzemplifikacji, tzn. weryfikacji realizacji podstawowych zasad rozwoju tych polityk uwzględniając doświadczenia różnych krajów oraz ich grup i wreszcie sformułować swoje wnioski końcowe. Taki układ książki czyni ją przystępną i pomocną dla każdego zainteresowanego przedmiotowym studiowaniem zagadnień, tym bardziej że właściwie wszystkie używane pojęcia i określenia Autor definiuje jasno i przekonująco. Dotyczy to również pojęć i określeń stosowanych po raz pierwszy w polskiej i tym samym światowej literaturze fachowej.

Pierwszy rozdział recenzowanej książki wnosi wiele obiecujący tytuł *Globalizacja i polityka ekonomiczna (Globalization and Economic Policy)*. Kryją się pod nim nadzwyczaj ciekawe rozważania profesora Pawła Bożyka dotyczące istoty procesu globalizacji we współczesnej gospodarce światowej, korzyści i zagrożeń związanych z rozwojem tego procesu, a także dyskusji nad celami i zasadami realizacji zagranicznej oraz międzynarodowej polityki ekonomicznej w warunkach coraz większego umiędzynarodowienia (internacjonalizacji) tejsze gospodarki. W każdym razie treść pierwszego rozdziału, w którym nie brakuje prób polemiki z wieloma obiegowymi poglądami stanowi swoiste, oryginalne wprowadzenie do dalszych rozdziałów. Niewątpliwie też zachęca do ich lektury.

Treść kolejnych trzech rozdziałów ma tylko z pozoru charakter standardowych wykładów dotyczących zagranicznej polityki ekonomicznej, na co wskazują ich kolejne tytuły: *Istota zagranicznej polityki ekonomicznej* (rozdział 2.), *Makroekonomiczne instrumenty zagranicznej polityki ekonomicznej* (rozdział 3.) oraz *Mi-*

kroekonomiczne instrumenty zagranicznej polityki ekonomicznej (rozdział 4.). Każdy z tych rozdziałów zawiera bowiem wiele elementów oryginalnych, które zasługują niewątpliwie na wyróżnienie.

Rozdział drugi, zatytułowany *Istota zagranicznej polityki ekonomicznej (The Concept of Foreign Economic Policy)*, zawiera przede wszystkim jej ogólną definicję. Ale następnie w sposób przemyślany profesor Paweł Bożyk przedstawia podmioty, sektory i rodzaje zagranicznej polityki ekonomicznej, potem zaś jej cele oraz środki i narzędzia. Dokonując rozróżnienia między środkami i narzędziami omawianej praktyki, decyduje się przy tym na wprowadzenie swoistej korekty do pojęć powszechnie dotychczas używanych w odpowiedniej polskiej i zagranicznej literaturze fachowej. Przez pojęcie środków zagranicznej polityki ekonomicznej rozumie on fundusze (zasoby finansowe) służące władzom danego kraju do osiągnięcia celów zagranicznej polityki ekonomicznej, natomiast przez pojęcie narzędzi tej polityki — różnorodne nośniki informacji przekazywanych przez te władze podmiotom uczestniczącym w procesie rozwoju powiązań gospodarczych z zagranicą z zamiarem osiągnięcia określonych celów krótko-, średnio- i długookresowych. Jest to korekta znamienna i chyba słuszna, o czym dalej.

Dla mnie osobiście istotnym wkładem profesora Pawła Bożyka w rozwój teorii zagranicznej polityki ekonomicznej jest też podział instrumentów tejsze polityki na makro- i mikroekonomiczne, chociaż nie ukrywam, że może on wzbudzić pewne kontrowersje, a nawet sprzeciwy ze strony zwolenników wyodrębniania subdyscypliny teorii ekonomii pod nazwą *Makroekonomia gospodarki otwartej*. W każdym razie, kończąc rozważania zawarte w rozdziale drugim, Autor recenzowanej książki pisze wyraźnie „Instrumenty zagranicznej polityki ekonomicznej można podzielić na makroeko-

nomiczne i mikroekonomiczne. Za pomocą narzędzi makroekonomicznych państwo tworzy ogólne warunki rozwoju działalności gospodarczej w danym kraju, w tym także stosunków gospodarczych z zagranicą. Skutki stosowania narzędzi makroekonomicznych są powszechne, dotyczą więc wszystkich przedsiębiorstw, także tych, które nie prowadzą wymiany gospodarczej z zagranicą. W owym rozumieniu, narzędzia mikroekonomiczne adresowane są do przedsiębiorstw uczestniczących w stosunkach gospodarczych z zagranicą. Mogą one dotyczyć wszystkich tych przedsiębiorstw lub tylko niektórych z nich. Ich rolą jest zwiększenie bądź zmniejszenie opłacalności współpracy z zagranicą” (s. 31). Konsekwencją tego podziału są rozważania zawarte w dwu następnych.

W rozdziale trzecim pt. *Makroekonomiczne instrumenty zagranicznej polityki ekonomicznej (Macroeconomic Instruments Applied in Foreign Economic Policy)* profesor Bożyk — po przedstawieniu istoty polityki makroekonomicznej — omawia kolejne narzędzia oraz podstawowe skutki ich stosowania. Do przedmiotowych instrumentów zalicza: politykę kursu walutowego, politykę stopy procentowej, politykę pieniężną, politykę fiskalną, politykę dochodową i politykę budżetową. Udowadnia zarazem tezę, że stosowanie tych instrumentów wywiera bezpośredni bądź pośredni wpływ na rozwój stosunków gospodarczych z zagranicą oraz że skala tego oddziaływania zależy od stopnia otwartości gospodarki. Trudno się z tym wszystkim nie zgodzić, chociaż — jak się wydaje — kontrowersyjna może się okazać kolejność omawiania poszczególnych polityk, a już na pewno brak odwołań do prac autorów standardowych modeli równowagi ekonomicznej kraju (model IS — LM, model IS — LM — BP) czy wręcz do ich istoty. Moim zdaniem jest to istotny mankament recenzowanej pracy, która przecież może się stać ważnym podręcznikiem w ska-

li międzynarodowej. Zdecydowanie sugeruję usunięcie tego mankamentu w kolejnych wydaniach książki, czego jej Autorowi serdecznie życzę.

Mikroekonomiczne instrumenty zagranicznej polityki ekonomicznej omawia profesor Bożyk w rozdziale 4., który zaczyna od przedstawienia istoty i rodzajów polityki mikroekonomicznej, mimo że w spisie treści występuje wyraźnie błąd, ponieważ tytuł pkt 4.1. brzmi tam *The Concept and Types of Macroeconomic Policy*. Zgodnie z dotychczasową nomenklaturą dzieli te instrumenty na taryfowe, parataryfowe i pozataryfowe. Szczegółowo omawia dalej istotę i skutki stosowania różnorodnych instrumentów wyodrębnionych w ramach każdej z ww. grup, z tym że niepotrzebnie zagłębia się w omówienie istoty i skutków stosowania tzw. zmiennych opłat wyrównawczych (*variable levies*), których się już właściwie nie stosuje. W tej części pewnym mankamentem jest (chyba zamierzone) pominięcie wielu instrumentów protekcjonizmu w odniesieniu do międzynarodowych przepływów mobilnych czynników wytwórczych, tj. siły roboczej, kapitału i wiedzy technicznej. Jak się wydaje, zwłaszcza w kontekście globalizacji życia gospodarczego we współczesnym świecie, są to sprawy nadzwyczaj istotne na skalę międzynarodową i warto o nich wspomnieć.

Rozdział 5. recenzowanej książki nosi tytuł *Regionalizacja i międzynarodowa polityka ekonomiczna (Globalization and International Economic Policy)*, choć w gruncie rzeczy chodzi w nim prawie wyłącznie o omówienie istoty, celów, środków instrumentów i podmiotów międzynarodowej polityki ekonomicznej, takich jak suwerenne państwa, międzynarodowe ugrupowania integracyjne (raczej ich organy), różnego typu międzynarodowe organizacje gospodarcze, wielkie korporacje transnarodowe oraz karatele międzynarodowe. W rozdziale tym profesor Bożyk wskazuje wyraźnie na

zmiany w czasie roli tych podmiotów w kształtowaniu międzynarodowej polityki ekonomicznej, a także na ewolucję stosowanych przez nie środków i instrumentów. Treść tego rozdziału nie jest jednak wyraźnie symetryczna w stosunku do treści poprzednich. W każdym razie brakuje mi swego rodzaju klamry spinającej. W jakimś sensie rekompensatą są rozważania zawarte w kolejnym rozdziale.

Na treść 6. rozdziału omawianej interesującej pozycji, pt. *Globalizacja i międzynarodowa polityka ekonomiczna (Globalization and International Economic Policy)*, składają się rozważania dotyczące istoty i form międzynarodowej polityki ekonomicznej, podmiotów tejże polityki oraz jej związków z globalną polityką ekonomiczną. Przez pojęcie międzynarodowej polityki ekonomicznej profesor Bożyk rozumie przy tym jednolite w skali globalnej cele, środki i instrumenty tej polityki. Jego zdaniem globalna polityka ekonomiczna nie jest zwykłą sumą zagranicznych polityk ekonomicznych prowadzonych przez poszczególne kraje. Dalej zauważa, że czynniki determinujące globalną politykę ekonomiczną są zróżnicowane. Ogólnie jednak, podczas gdy w przypadku zagranicznej polityki ekonomicznej czynniki zewnętrzne są podporządkowane czynnikom wewnętrznym, to w przypadku polityki globalnej sytuacja kształtuje się akurat odwrotnie — przeważa wtedy wyraźne oddziaływanie różnorodnych czynników zewnętrznych. Zdaniem Autora ważne jest dalej odróżnienie tzw. miękkiej polityki globalnej („*software*” *global economic policy*), sprowadzającej się do liberalizacji międzynarodowej wymiany produktów i czynników wytwórczych, od tzw. twardej polityki globalnej („*hardware*” *global economic policy*), której istotą jest obecnie tworzenie regionalnych unii monetarnych, ekonomicznych i politycznych. Oczywiście, prowadzenie tzw. twardej polityki globalnej w skali ogól-

noświatowej można sobie współcześnie tylko wyobrazić. W rozważaniach ściśle teoretycznych takie postawienie sprawy jest jednak dopuszczalne.

W rozważaniach zawartych w pierwszych sześciu rozdziałach recenzowanej książki dominują wyraźnie rozważania teoretyczne, które profesor Bożyk uzupełnia jednak dość często przykładami z praktyki gospodarczej. Inaczej jest w drugiej części książki, którą rozpoczyna rozdział 7. pt. *Egzemplifikacja zagranicznej i międzynarodowej polityki ekonomicznej (Exemplification of Foreign and International Economic Policy)* i w którym autor — definiując egzemplifikację jako próbę praktycznej weryfikacji zastosowanych instrumentów makro- i makroekonomicznych — faktycznie dokonuje oceny ich wykorzystywania w okresie powojennym w krajach rozwiniętych gospodarczo, krajach nowo uprzemysłowionych i krajach rozwijających się. Powołuje się przy tym zwłaszcza — odpowiednio — na dotychczasowe doświadczenia Stanów Zjednoczonych, Japonii i krajów Europy Zachodniej, dalej na doświadczenia tzw. nowo uprzemysłowionych krajów pierwszej generacji (Korea Południowa, Tajwan, Hong Kong, Singapur, Brazylia i Meksyk), tzw. krajów nowo uprzemysłowionych drugiej generacji (Tajlandia, Indonezja, Malezja, Filipiny, Cypr, Jordania), tzw. krajów nowo uprzemysłowionych trzeciej generacji (Indie, Egipt, Argentyna, Chile) oraz na doświadczeniu tzw. krajów rozwijających się, które dzieli na różne podgrupy (np. tzw. kraje naftowe, najmniej rozwinięte kraje świata). Doświadczenia te reasumuje zawsze nadzwyczaj interesującymi wnioskami, które można sformułować tylko i wyłącznie dysponując odpowiednim zasobem wiedzy, ale prawie zawsze z korzyścią dla uważnego czytelnika, co warto podkreślić.

Rozdział 8. recenzowanej książki-podrecznika nosi tytuł *Zagraniczna polityka ekonomiczna krajów Europy Środko-*

wej i Wschodniej (Foreign Economic Policy in Central and East European Countries) przyszło zapewne profesorowi Bożykowi — uznanemu znawcy problematyki rozwoju gospodarczego tych krajów — napisać stosunkowo łatwo. Trzeba jednak od razu dodać, że lektura tej części pracy przekonuje zarazem o znajomości odpowiednich problemów — od trudnych zagadnień teoretycznych począwszy, a na praktycznych skończywszy, notabene włącznie z przedstawieniem zarysu perspektyw procesu globalizacji szeroko rozumianej polityki ekonomicznej krajów Europy Środkowej i Wschodniej. Jestem głęboko przekonany, że ta część recenzowanej książki spotka się z dużym zainteresowaniem fachowców nie tylko w tych krajach, a na pewno powinna zainteresować ekonomistów i polityków gospodarczych w Polsce. Studiując odpowiednie fragmenty wyczuwa się, że książka profesora Bożyka zainteresuje szerszy krąg czytelników.

Powyższe stwierdzenia zachowują swoją aktualność przy lekturze treści 9. rozdziału recenzowanej książki pt. *Zagraniczna polityka ekonomiczna Chin (Chinese Foreign Economic Policy)*, w którym Autor sięga zresztą głęboko do mało w sumie znanych (przynajmniej w Polsce) szeroko rozumianych korzeni społeczno-politycznego i ekonomicznego rozwoju stopniowo „wschodzącego giganta” gospodarki światowej. Nie mniej interesujący jest zarys specyfiki tzw. chińskiej drogi do aktywnego uczestnictwa w teźże gospodarce i przedstawione przewidywania. Odpowiednie problemy można przedstawić w sposób interesujący i przekonujący nie tylko wtedy, gdy studiuje się odpowiednią literaturę fachową. Profesor Paweł Bożyk podkreśla jednak w tej części pracy w sposób zdecydowany, że od tego trzeba zacząć.

Wreszcie rozdział 10. pod tytułem *Wnioski: od polityki autonomicznej do globalnej (Conclusion: From Autonomic to Global Policy)* stanowi swoistą, oryginal-

ną klamrę spinającą przeprowadzone wcześniej rozważania. Treść jego świadczy o znakomitych zdolnościach profesora Bożyka do dokonywania syntez i wysuwania wniosków na przyszłość. Objętościowo jest to rozdział najmniej rozbudowany, ale wyróżniający się pod względem jakościowym. Jego lektura zmusza dodatkowo do wielu refleksji, również czytelników z Polski, choć zapewne nie tylko.

Recenzowana książka napisana jest w sposób przemyślany i zrozumiały, a zarazem stanowi bardzo dobre uzupełnienie treści wielu renomowanych podręczników z zakresu międzynarodowych stosunków gospodarczych opublikowanych na świecie. Moim zdaniem chodzi o pionierską publikację, przedstawiającą zwięźle i przekonująco podstawowe, istotne problemy z zakresu ewolucji zagranicznej i międzynarodowej polityki ekonomicznej w kierunku polityki globalnej, od odpowiednich ujęć teoretycznych począwszy, a na tzw. praktyce (dzisiaj i na przyszłość) skończywszy. Jest to także publikacja zmuszająca do dalszych przemyśleń i głębszych analiz. Tym samym zasługuje niewątpliwie na uwagę.

Osobiście postrzegam również najnowszą publikację profesora Bożyka jako istotny wkład do teorii i praktyki kształtowania międzynarodowej zdolności i międzynarodowej konkurencyjności poszczególnych krajów oraz regionów, a miejscami nawet przedsiębiorstw, zwłaszcza wielkich korporacji transnarodowych. Jak wspomniałem, książka zawiera również wiele elementów z zakresu tzw. makroekonomii gospodarki otwartej, z tym że profesor Bożyk potraktował pewne problemy nieco marginesowo (np. modele równowagi makroekonomicznej czy też modele i teorie cyklu koniunkturalnego oraz ich implikacje praktyczne).

W recenzowanej książce Autor zwraca wielokrotnie uwagę na negatywne

oddziaływanie wielu instrumentów protekcjonizmu (np. ceł czy poziomem kursu walutowego) na rozwój gospodarki światowej. Sam zdaje się skłaniać w kierunku obrony keynesizmu i neokeynesizmu. Ale tak naprawdę tylko uważny czytelnik może się doszukiwać w pracy autentycznych argumentów zwolenników wolnego handlu — z jednej strony — oraz argumentów zwolenników polityki interwencjonizmu — z drugiej. Profesor Bożyk nie przedstawia wyraźnie w pracy zagadnień tzw. strategicznej polityki handlowej, która jest dla wielu polityką kontrowersyjną, ale — jak wiadomo — próbuje się ją czasem lansować i wręcz realizować (np. w Stanach Zjednoczonych). Omija też tzw. alternatywne koncepcje kształtowania zagranicznej (częściowo także międzynarodowej) polityki ekonomicznej, do których zaliczam konsekwentnie „niemiecką” koncepcję zlokalizowanego konkurowania i konkurencyjności w skali międzynarodowej, a której przedstawienie i studiowanie wydaje się być użyteczne chociażby z uwagi na konstytucyjne zapisy o docelowym modelu rozwoju społeczno-gospodarczego Polski, w tym modelu rozwoju jej zagranicznej i międzynarodowej polityki ekonomicznej.

Ogólnie biorąc, książka jest wydana starannie przez renomowane wydawnictwo międzynarodowe. W tym kontekście może jednak nieco dziwić, że w odnośnikach i w bibliografii podano jedynie (dla przykładu) tytuły książek w języku polskim bez ich tłumaczenia (w nawiasach) na język angielski. Żałuję, bo przecież przeciętnemu czytelnikowi w świecie właściwie nic nie mówi treść każdej pozycji bibliograficznej z polskim tytułem. Jest to w każdym razie kwestia do dyskusji przy dalszych wydaniach książki, czego profesorowi Pawłowi Bożykowi życzę. A skoro już mowa o pewnych mankamentach typu technicznego proponuję rozważenie przez Autora na przyszłość wzbogacenie przypisów oraz — konse-

kwentnie — bibliografii. W każdym razie w niektórych miejscach (np. na stronach 3, 26 czy 91) Autor powołuje się na źródła nieco przestarzałe. W bibliografii brakuje mi też wyraźnie kilku materiałów źródłowych, zwłaszcza książki D.M. Hoekmana i M. Kosteckiego *The Political Economy of the World Trading System* (Oxford University Press, New York 2001 i nowsze wydania).

Najnowsza książka profesora Bożyka to niewątpliwie wartościowa oraz potrzebna pozycja w skali międzynarodowej i dlatego nie dziwię się, że wydała ją wspomniana wcześniej renomowana oficyna wydawnicza Ashgate z siedzibą w Londynie. Jak wynika z dokonanego przeglądu treści, Autor umiejętnie łączy analizę teoretyczną z analizą doświadczeń historycznych i formułuje własne, niejednokrotnie oryginalne wnioski, które z kolei zmuszają do wielu refleksji. Osobiście cieszę się, że książka ukazała się poza granicami kraju i w języku angielskim. Być może jest to sposób na wręcz nagminne powoływanie się wielu polskich autorów na literaturę zagraniczną (głównie w języku angielskim), tak jakby brakowało właściwego dorobku (w tym teoretycznego) we własnym kraju. Tymczasem odpowiedni wkład polskich ekonomistów był i pozostaje nadal znaczny. To udowodniono już wielokrotnie, również tym razem.

Recenzowaną książkę autorstwa profesora Pawła Bożyka polecam gorąco przede wszystkim tym, którzy zamierzają rozszerzyć swoją wiedzę z zakresu teorii i praktyki międzynarodowych stosunków gospodarczych. Rekomenduję ją zarazem studentom oraz politykom gospodarczym różnego szczebla, zwłaszcza decydującym o zagadnieniach makroekonomicznych. Jestem głęboko przekonany, że uważna lektura recenzowanej pozycji wydawniczej będzie pomocna w ich nauce i pracy.

prof. dr hab. Józef Misala